

Eschatologický význam Ježíšova zmrtvýchvstání

Disertační práce

1. Úvod

Téma Ježíšova zmrtnýchvstání a jeho eschatologického významu si autor zvolil s ohledem na svůj dlouhodobější zájem o biblickou eschatologii. Související témata zkoumal také v rámci své bakalářské („Boží království a jeho eschatologické konotace v Ježíšově učení“) i diplomové práce („Novozákonní eschatologie a základy křesťanské naděje“). Ježíšovo vzkříšení pro něj bylo zajímavým především coby fundament, na kterém staví novozákonní víra svá budoucnostní očekávání.

Prozkoumat tematiku Ježíšova vzkříšení v celé její šíři se brzy ukázalo být, vzhledem také k exegetickému zaměření práce, které zpravidla každé z analyzovaných látek věnuje velkou míru pozornosti, výzvou. Investované úsilí se však, přinejmenším z pohledu autora, zúročilo, protože má za to, že na svou původní otázku po eschatologickém významu Ježíšova vzkříšení se mu podařilo nalézt odpověď. Téma jej také přivedlo k jiným otázkám, kterým se již v předkládané, relativně obsáhlé disertaci nemohl dále věnovat.

Hledání významu Ježíšova zmrtnýchvstání se však ukázalo být výzvou i z toho důvodu, že samotné Ježíšovo vzkříšení představuje v bádání komplexní a již tradičně intenzivně diskutovanou oblast. Ne-li v exegezi, pak zcela jistě v oblasti fundamentální teologie a v souvislosti s hledáním historického Ježíše, ale důležité je i pro christologii a obecně systematickou teologii. Práce si je vědoma, jak obsáhlého tématu se dotýká; snaží se však důsledně držet vlastních otázek, i když v některých svých východiscích musela přihlídnout také k poznatkům jiných teologických oborů.

Disertace navázala na dvě české biblistické studie - více prací, které by se tématu v tuzemském prostředí věnovaly, se autorovi nepodařilo nalézt. Z cizojazyčného prostředí autor vybíral především anglické zdroje, neboť v nichž nacházel ke zkoumané tematice nejvíce podnětů. Nejvíce však pracoval s biblickými komentáři a či úzce zaměřenými, kratšími studiemi. Zde vycházel z více českých zdrojů, ale i některých polských či chorvatských.

2. Cíle

Základním cílem práce je prohloubit porozumění koncepci Ježíšova vzkříšení podle toho, jak ji představují biblické texty a prokoumat její vztah k oblasti posledních věcí člověka, světa a jeho dějin. Zaměření práce je primárně exegetické: vykládá konkrétní texty, které se k tématu vztahují, přičemž chce toto téma postihnout v celém jeho rozsahu. Autor se soustředí i na místa, která se v souvislosti s Ježíšovým vzkříšením v českém bádání doposud významněji nezkoumala. Usiluje také o zohlednění poznatků současného bádání o novozákonním a obecně biblickém jazyce, v němž se vzkříšení chápe jako poměrně široká a ne vždy snadno uchopitelná kategorie. Dalším cílem práce je prozkoumat návaznost Ježíšova vzkříšení na dobové eschatologické představy a zodpovědět otázku, proč v něm křesťanská zvěst představovala událost se zásadními důsledky pro budoucnost člověka.

3. Metodika

Práce zkoumá téma Ježíšova vzkříšení v kontextu výchozích biblických textů a podrobuje je exegetické analýze. Zasazuje je do odpovídajících biblických tradic s cílem pochopit jejich původní význam a záměr. Konzultuje přitom soudobou odbornou literaturu, zejména exegetické studie a biblické komentáře, a kriticky navazuje na poznatky, které o zkoumaných textech přináší. Jednotlivé biblické látky práce člení podle spisů, ve kterých se v Bibli nacházejí, popř. podle kategorií, do nichž jsou tyto spisy tradičně spojovány; zohledňuje při tom ale také propojenost látek z hlediska výchozích tradic či literárního druhu. Tam, kde je to potřebné (zejména u Pavlových a pavlovských listů), představuje nejprve specifika jazyka, v němž jsou formulovány jednotlivé výpovědi o vzkříšení a stanoví interpretační rámec, ve kterém budou tyto výpovědi rozpoznávány a čteny.

Při výkladu textů si práce průběžně všímá jejich význačných či opakujících se momentů. Ty v závěrečné reflexi shrnuje, zkoumá jejich souvislosti a vyvozuje z nich odpověď na výchozí otázku. Platnost teze, že eschatologické prvky novozákonních výpovědí o Ježíšově vzkříšení jsou rozvedením starozákonní naděje v působení spásné, stvořitelské Boží moci, dokládá na konkrétních textech.

V závěru si také studie všímá některých dopadů novozákonní víry v Ježíšovo vzkříšení, prodloužené do vzkříšení všech věřících, v celospolečenském či až civilizačním měřítku. Srovnává je se situací v moderní postkřesťanské společnosti a ukazuje, co může dnešní společnosti nabídnout případný návrat k této víře.

4. Obsah a struktura

Práce je strukturována do čtyř hlavních tematických bloků. V prvním ukazuje, jak je téma reflektováno v odborném bádání napříč obory, v minulosti i současnosti (1. kapitola). V druhém bloku jsou zkoumány kulturní, filozofické a náboženské kontexty, ve kterých je formulována novozákonní řeč o vzkříšení: jsou představeny příbuzné koncepce a představy pohanského a starozákonního světa (2., resp. 3. kapitola). Vlastní téma práce je zkoumáno v rámci třetího bloku, který analyzuje konkrétní novozákonní texty: Pavlovy a pavlovské listy (4. kapitola), evangelia (5. kapitola), Skutky apoštolů, katolické listy a kniha Zjevení (5. kapitola). Závěrečný blok, tvořený poslední kapitolou, rekapituluje dosavadní poznatky a zhodnocuje jejich důsledky.

Detailní obsah:

Úvod	11
1. Současné bádání a jeho základní linie.....	15
1.1. Téma vzkříšení v kontextu hledání historického Ježíše	16
1.2. Ježíšovo vzkříšení v současné diskusi	17
1.3. Ježíšovo vzkříšení v pracích českých autorů	27
2. Vzkříšení v pohanském světě novozákonního období	29
2.1. Smrt a posmrtná existence	29
2.2. Vzkříšení	32
3. Vzkříšení ve Starém zákoně.....	39
3.1. Předběžné vymezení pojmu.....	39
3.2. Smrt jako konec.	41
3.2.1. Posmrtná existence v šeolu	41
3.2.2. Naděje v tomto životě.....	44
3.2.3. Naděje v Boží moc.....	45
3.2.4. Utrpení spravedlivých	46
3.3. Smrt jako nový začátek	47
3.3.1. Hlas proroků.....	48

3.3.2. Pozdně druhochrámové období	50
3.4. Závěr.....	54
4. Vzkříšení v Pavlových a pavlovských listech.....	55
4.1. Pojem vzkříšení a jeho vymezení	57
4.1.1. Pojem vzkříšení v současném bádání	59
4.1.2. Pojem vzkříšení v této studii	64
4.2. Vyznavačské formule	65
4.2.1. Ř 4,24n	69
4.2.2. Ř 6,4n	71
4.2.3. Ř 7,4	73
4.2.4. Ř 8,11	74
4.2.5. Ř 8,34	75
4.2.6. Ř 10,9	76
4.2.7. 1 K 6,13n	77
4.2.8. Kérygma rané církve (1 K 15,3–8)	79
4.2.9. 1 K 15,12.20	85
4.2.10. 2 K 4,14	87
4.2.11. 2 K 5,14n	88
4.2.12. Ga 1,1	90
4.2.13. 1 Te 1,9n.....	90
4.2.14. Líčení Ježíšovy parusie (1 Te 4,13–18)	92
4.2.15. Ef 1,19n	99
4.2.16. Ko 2,11n	100
4.3. Další tradiční materiál	102
4.3.1. Ř 1,3n	102
4.3.2. Ř 6,10	105
4.3.3. Ř 14,9	106
4.3.4. 2 K 13,3n	107
4.3.5. Christologický hymnus (Fp 2,6–11).....	108
4.3.6. 1 Tm 3,16	113
4.3.7. 2 Tm 2,8	116
4.4. Další řeč o vzkříšení.....	117
4.4.1. Ř 8,29	118
4.4.2. 1 K 15,20–28	119
4.4.3. Ko 1,18	124
4.4.4. Řeč o vzkříšení věřících	125
5. Vzkříšení v evangeliích	129
5.1. Evangelium podle Marka	129
5.1.1. Mk 12,24–27	132
5.1.2. Trojí předpověď utrpení (Mk 8,31–32a; 9,30nn; 10,32nn)	137
5.1.3. Mk 9,9n	141
5.1.4. Mk 14,27n	143
5.2. Evangelium podle Matouše	144

5.2.1. Mt 22,23–33.....	146
5.2.2. Trojí předpověď utrpení (Mt 16,21; 17,22n; 20,17nn).....	147
5.2.3. Mt 17,9.....	148
5.2.4. Mt 26,31n.....	149
5.2.5. Mt 12,39n.....	150
5.2.6. Mt 27,51nn.....	153
5.3. Evangelium podle Lukáše.....	157
5.3.1. L 20,34–38.....	159
5.3.2. Trojí předpověď utrpení (L 9,22.43nn; 18,31–34).....	162
5.3.3. L 16,30n.....	167
5.3.4. Trojí připomínka předpovědi utrpení (L 24,6n.25n.46).....	168
5.4. Evangelium podle Jana.....	170
5.4.1. J 2,18–22.....	175
5.4.2. Trojí předpověď vyvýšení (J 3,14n; 8,28; 12,32nn).....	180
5.4.3. Výpovědi o oslavení (J 8,54; 13,31n; 17,1.4n).....	184
5.4.4. Výpovědi o odchodu k Otci (J 14,2n; 16,7; 6,61n; 8,14).....	189
5.4.5. J 12,24n.....	198
5.5. Příběhy nalezení prázdného hrobu a Ježíšova zjevení.....	200
5.5.1. Přehled textů a užitých látek.....	200
5.5.2. Žánr a základní charakteristika.....	202
5.5.3. Výpovědi o Ježíšově vzkříšení.....	205
5.5.4. Příběhy Ježíšových zjevení.....	219
5.6. Látky vypovídající o vzkříšení v širším smyslu.....	230
5.6.1. Výpovědi o Ježíšově vzkříšení.....	230
5.6.2. Další výpovědi o vzkříšení.....	234
6. Vzkříšení ve Skutcích apoštolů, listech a knize Zjevení.....	241
6.1. Skutky apoštolů.....	241
6.1.1. Sk 2,22nn.32n.....	243
6.1.2. Sk 3,14n.....	249
6.1.3. Sk 4,8nn.....	254
6.1.4. Sk 5,30n.....	256
6.1.5. Sk 10,39nn.....	258
6.1.6. Sk 13,30–35.37.....	262
6.1.7. Sk 17,30n.....	266
6.1.8. Další řeč o zmrtvýchvstání.....	270
6.2. List Židům.....	272
6.2.1. Žd 13,20n.....	273
6.2.2. Výpovědi o Ježíšově vyvýšení (Žd 1,3n; 8,1n; 10,12n; 12,1n).....	277
6.2.3. Řeč o zmrtvýchvstání v širším smyslu.....	281
6.3. Katolické listy.....	283
6.3.1. 1 Pt 1,3–7.....	284
6.3.2. 1 Pt 1,21.....	289
6.3.3. 1 Pt 3,18.21n.....	290
6.3.4. Další řeč o zmrtvýchvstání.....	301

6.4. Zjevení Janovo.....	303
6.4.1. Zj 1,5n.....	305
6.4.2. Zj 1,17n.....	310
6.4.3. Zj 2,8.....	311
6.4.4. Zj 5,6.....	312
6.4.5. Další řeč o zmrtvýchvstání	314
Závěrečná reflexe	321
Rozdvojená perspektiva zmrtvýchvstání	321
Zmrtvýchvstání jako projev Boží moci	325
Eschatologie Boží moci	329
Epilog: Na konci dějin?	332
Seznam použitých zkratk	337
Seznam použité literatury.....	339

5. Teoretický a praktický přínos

Na teoretické úrovni se práce snaží překonat intuitivní přístup, kdy se novozákonní řeč o vzkříšení vymezuje jednoduše výčtem slov či slovních spojení. Ježíšovo zmrtvýchvstání se v disertaci představuje jako historicko-ontologická kategorie, která se sice vztahuje ke konkrétní události v minulosti, ale nadále spásně působí. Jako takovou je jí třeba řeč o ní rozeznávat i v různých metaforách či obrazech, kde se explicitně nehovoří o překonání smrti či novém životě. Studie také ukazuje, že víra v Ježíšovo vzkříšení přímo vychází z naděje a očekávání Starého zákona, naplňuje je a rozvíjí je. Poukazuje zejména na její úzkou souvislost s koncepcí spásné Boží moci. V ní, jak práce argumentuje, je třeba vidět základ výpovědí o Ježíšově vzkříšení i eschatologických důsledcích této události.

Za praktický přínos práce lze považovat to, že exegeticky vykládá všechny důležité výpovědi o Ježíšově vzkříšení. V českém bádání se autor neseťkal se studií, která by tento materiál zpracovávala v celé jeho šíři. Takové komplexní zpracování přitom dává možnost nahlédnout a zhodnotit téma komplexně, o což se také práce pokouší v rámci závěrečné reflexe.

6. Výčet nejdůležitějších použitých pramenů, literatury

Reprezentativní výběr:

- ALLISON, Dale C. *Resurrecting Jesus: The Earliest Christian Tradition and Its Interpreters*. New York: T&T Clark, 2005.
- BROWN, Raymond E. *A Risen Christ in Eastertime: Essays on the Gospel Narratives of the Resurrection*. Minnesota: The Liturgical Press, 1991.
- BRYAN, Christopher. *The resurrection of the Messiah*. New York: Oxford University Press, 2011.
- BIERINGER, Reimund (ed.) – KOPERSKI, Veronica (ed.) – LATAIRE, Bianca (ed.). *Resurrection in the New Testament: Festschrift J. Lambrecht*. Leuven: Leuven University Press, 2002.
- CHARLESWORTH, James H. (ed.). *Resurrection: The Origin and Future of a Biblical Doctrine*. New York: T&T Clark, 2006.
- MAREČEK, Petr. *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2011.
- MOLONEY, Francis J. *The Resurrection of the Messiah: A Narrative Commentary on the Resurrection Accounts in the Four Gospels*. New York: Paulist Press, 2013.
- NOVAKOVIC, Lidija. *Resurrection: A Guide for the Perplexed*. London: T&T Clark, 2016.
- VERMES, Geza. *The Resurrection: History and Myth*. New York: Doubleday, 2008.
- WRIGHT, Nicholas Thomas. *The Resurrection of the Son of God*. Minneapolis: Fortress Press, 2003.

A současné komentáře k biblickým textům.

7. Závěrečné shrnutí

Jak bylo zmíněno, výzkum, které v rámci své disertace autor provedl, mu poskytnul odpovědi na jeho výchozí otázky. V novozákonní eschatologii, která je v popředí jeho badatelského zájmu, ale i v samotném Ježíšově vzkříšení, mimo jiné nahlédl prodloužení starozákonních nadějí a očekávání. Motiv Boží moci, jejího spásného a stvořitelského působení, které vstupuje do konkrétního tady a teď každé generace a každého člověka, se ukázal být zásadním prvkem novozákonní eschatologie. Ve zkoumání jeho souvislostí s ní, které mohl v práci spíše pouze naznačit, vidí směr svého dalšího bádání. Práce také poukázala na mnohé odlišnosti jazyka

novozákonních textů od toho, kterým jej čte dnešní čtenář. To je druhá oblast, které se chce autor dále věnovat.

8. Anotace a klíčová slova

Práce se zabývá biblickou koncepcí Ježíšova vzkříšení a zkoumá, jak se ve výchozích textech vztahuje k oblasti posledních věcí člověka, světa a jeho dějin. Přehledovým způsobem mapuje výskyt souvisejících koncepcí v literatuře dobového pohanského světa a ve Starém zákoně, ale hlavní pozornost věnuje exegetickému rozboru vybraných míst Nového zákona. Ukazuje, že v řeči o Ježíšově zmrtvýchvstání novozákonní autoři navazují na biblický motiv zachraňující Boží moci. Když líčí eschatologické důsledky tohoto zmrtvýchvstání, nechávají plně rozvinout to, k čemu ve Starém zákoně pouze směřoval. Práce ukazuje, že Nový zákon chápe Ježíšovo zmrtvýchvstání jako výjimečný Boží zásah do dějin, který brzy vyústí do všeobecného vzkříšení, vysvobození a dosažení spravedlnosti pro všechny. Tento zásah nicméně nepřestává ve světě působit, a kromě toho také dodává naději a důvěru ve Stvořitele, že se rozhodl vyplnit svá zaslíbení vůči člověku a dovršit dílo stvoření.

Klíčová slova: Zmrtvýchvstání, vzkříšení z mrtvých, všeobecné vzkříšení, eschatologie, Boží moc.

The thesis examines the concept of Jesus' resurrection and explores how it relates to the last things of man, the world and its history in the biblical texts. It surveys the occurrence of related concepts in the writing of the pagan world and the Old Testament; however, the main focus of the thesis lies in the exegetical analysis of selected places in the New Testament. It is argued that when the New Testament writers speak of Jesus' resurrection, they follow the biblical motif of God's saving power. When they depict the eschatological implications of the resurrection, they fully develop what the motif in the Old Testament merely pointed toward. The thesis demonstrates that the New Testament writers understand Jesus' resurrection as a unique God's intervention in history that will soon culminate in a general resurrection, deliverance, and achieving justice for all. However, such intervention does not cease to work in the world; it also

inspires hope and confidence in the Creator that he has already chosen to fulfill his promises to man and complete the work of creation.

Keywords: Resurrection, raising from the dead, general resurrection, eschatology, the power of God.